

Zdravé
pracoviská
KONTROLUJÚ
NEBEZPEČNÉ
CHEMICKÉ LÁTKY

Európska agentúra pre
bezpečnosť a ochranu
zdravia pri práci

Zdravé pracoviská

Legislatívny rámec pre nebezpečné látky na pracovisku

Hlavné body

- V Európskej únii existuje komplexný legislatívny rámec na ochranu zamestnancov pred rizikami nebezpečných látok na pracovisku.
- Najdôležitejšie právne predpisy na úrovni EÚ sú rámcová smernica o BOZP, smernica o chemických faktoroch a smernica o karcinogénoch a mutagénoch. Tieto smernice a ich transpozícia do vnútroštátneho práva majú za cieľ znížiť vystavenie pracovníkov nebezpečným látkam na pracoviskách.
- Právne predpisy v iných oblastiach politiky prispievajú k znížovaniu rizík vyplývajúcich z nebezpečných látok na pracoviskách. Sú to napríklad právne predpisy EÚ o chemických látkach a zmesiach, ako aj osobitné právne predpisy EÚ a medzinárodné právne predpisy o odpadoch, skladovaní a preprave.
- Hlavnou výzvou je dosiahnutie vysokej úrovne uplatňovania právnych predpisov v praxi, a to aj podľa zásady preferenčného uplatňovania najefektívnejších preventívnych opatrení.

Zdravé pracoviská kontrolujú nebezpečné chemické látky

Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (EU-OSHA) v rokoch 2018 až 2019 uskutočnila celoeurópsku kampaň na podporu prevencie pred rizikami vyplývajúcimi z nebezpečných látok na pracoviskách. Cieľom je znížiť prítomnosť nebezpečných látok a mieru vystavenia týmto látkam na pracoviskách prostredníctvom zvyšovania povedomia o rizikách a účinných spôsoboch, ako im predchádzať.

Problematika

Nebezpečné látky aj naďalej predstavujú veľký problém pre bezpečnosť a ochranu zdravia na pracoviskách. Účinky vystavenia nebezpečným látkam sa pohybujú od dočasných a miernych zdravotných ťažkostí, ako je podráždenie kože, až po ťažké akútne a chronické ochorenia, ako je obštrukcia pľúc a potenciálne smrteľné ochorenia, ako je azbestóza a rakovina.

Niektoré nebezpečné látky sú tiež horľavé alebo výbušné a predstavujú ďalšie bezpečnostné riziká. Okrem toho niektoré látky majú akútne toxické a smrteľné účinky, napr. plyny, ktoré sa vytvárajú z odpadových vôd, alebo plyny unikajúce z chladiacich systémov.

Rozsah právnych predpisov

Hodnotenie rizík je kľúčom k riadeniu nebezpečenstiev, ktoré predstavujú. Existujú komplexné právne predpisy EÚ na kontrolu a zníženie rizík pre bezpečnosť a zdravie na pracoviskách. Pokiaľ ide o nebezpečné látky, najkonkrétnejšie a najdôležitejšie európske smernice sú smernica o chemických faktoroch (CAD) a smernica o karcinógenoch a mutagénach (CMD). Základné požiadavky na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (BOZP) v podniku sú stanovené v rámcovej smernici o BOZP.

Existujú niektoré špecifické smernice o BOZP, ktoré regulujú napríklad vystavenie azbestu na pracovisku alebo stanovenie najvyšších prípustných hodnôt vystavenia konkrétnym látkam. Iné smernice sú zamerané na ochranu konkrétnych skupín, ako sú napr. dojčiacie alebo tehotné zamestnankyne, pred určitými látkami.

Ďalšie podrobnosti o právnych predpisoch EÚ nájdete na webovej lokalite EU-OSHA (<https://osha.europa.eu/en/safety-and-health-legislation/european-directives>) alebo na webovej lokalite EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Hlavné smernice EÚ o BOZP týkajúce sa nebezpečných látok

Smernica 98/24/ES (smernica o chemických faktoroch, CAD) zo 7. apríla 1998 o ochrane zdravia a bezpečnosti pracovníkov pred rizikami súvisiacimi s chemickými faktormi pri práci

Smernica 2004/37/ES (smernica o karcinógenoch a mutagénach, CMD) z 29. apríla 2004 o ochrane pracovníkov pred rizikami súvisiacimi s vystavením karcinógenom alebo mutagénom pri práci

Smernica 89/391/EHS (rámcová smernica o BOZP) z 12. júna 1989 o zavádzaní opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pracovníkov pri práci – „rámcová smernica“

Ďalšie právne predpisy EÚ o BOZP týkajúce sa nebezpečných látok

Smernica Rady 92/85/EHS (smernica o dojčiacich a tehotných pracovníčkach) z 19. októbra 1992 o zavedení opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci tehotných pracovníčok a pracovníčok krátko po pôrode alebo dojčiacich pracovníčok

Smernica 2009/148/ES (o vystavení účinkom azbestu pri práci) z 30. novembra 2009 o ochrane pracovníkov pred rizikami súvisiacimi s vystavením azbestu pri práci

Existujú tiež rôzne smernice o záväzných a orientačných najvyšších prípustných hodnotách vystavenia pri práci <https://osha.europa.eu/en/legislation/directives/exposure-to-chemical-agents-and-chemical-safety>.

Existujú aj právne predpisy EÚ o chemických látkach a požiadavkách na súvisiace informácie, ktoré prispievajú k bezpečnosti a ochrane zdravia na pracovisku vrátane nariadenia CLP (o klasifikácii, označovaní a balení látok a zmesí). Okrem toho v rámci právnych predpisov REACH (registrácia, hodnotenie, autorizácia a obmedzovanie chemických látok) sú k dispozícii podrobné informácie o chemických látkach na európskom trhu. Navyše v súlade s týmito právnymi predpismi sa môžu látky a zmesi používať len na určené účely, pričom použitie mnohých látok je obmedzené alebo úplne zakázané.

Základné informácie a hlavné požiadavky na bezpečnosť a ochranu zdravia súvisiace s používaním chemických látok musia byť podnikom oznámené prostredníctvom kariet bezpečnostných údajov. Karty bezpečnostných údajov sú jedným z najdôležitejších zdrojov informácií o látkach a zmesiach a mali by zamestnávateľom poskytnúť informácie, ktoré potrebujú na vykonanie hodnotenia rizík, informovanie a inštruovanie pracovníkov a prijatie vhodných opatrení na zmiernenie rizík.

Predpisy o používaní chemických látok

Nariadenie (ES) č. 1907/2006 (nariadenie REACH) z 18. decembra 2006 o **registrácii, hodnotení, autorizácii a obmedzovaní chemických látok (REACH)**. Nariadenie o **kartách bezpečnostných údajov je súčasťou nariadenia REACH**, pozri hlavu IV, články 31 – 36

Nariadenie (ES) č. 1272/2008 (nariadenie CLP) zo 16. decembra 2008 o **klasifikácii, označovaní a balení látok a zmesí**. Usmernenia a rozsiahle informácie sú k dispozícii na tejto stránke agentúry ECHA (Európska chemická agentúra): <https://echa.europa.eu/information-on-chemicals/cl-inventory-database>

Existujú ďalšie relevantné právne predpisy s vplyvom na nebezpečné látky, napríklad smernice o odpade, elektrickom a elektronickom odpade, skladovaní a preprave nebezpečného nákladu a prevencii závažných havárií, ako aj mnohé právne predpisy o životnom prostredí a konkrétnych výrobkoch, napr. smernica o batériách (2006/66/ES).

Aké opatrenia si vyžadujú právne predpisy BOZP?

Základy

Rámcová smernica definuje základné organizačné predpoklady pre BOZP v spoločnostiach. Patrí sem delegovanie zodpovedných osôb manažmentom/majiteľom, pridelenie delegátov alebo zástupcov v oblasti bezpečnosti a zdravia vrátane ich vzdelávania a odbornej prípravy v oblasti BOZP, zavedenie zákonom stanovených participatívnych a konzultačných procesov BOZP vrátane prípadného vytvorenia výborov, inštrukcií a odborná príprava zamestnancov, a vykonávanie povinných hodnotení rizík. Úplne základné technické predpoklady BOZP sú upravené v smernici o minimálnych požiadavkách na bezpečnosť a ochranu zdravia na pracovisku, napr. bezpečnosť budov, požiarne bezpečnosť, pracovné priestory, teplota a vetranie (smernica 1989/654/EHS z 30. novembra 1989 o minimálnych požiadavkách na bezpečnosť a ochranu zdravia na pracovisku).

Východiskovým bodom a kľúčom k zníženiu rizika a prevencii je hodnotenie rizík. Každá spoločnosť v Európe musí vykonávať hodnotenie rizík podľa rámcovej smernice.

Hodnotenie rizík je prvým a kľúčovým krokom k prevencii rizík

V právnych predpisoch na úrovni EÚ a členských štátov je vysvetlené, že hodnotenie rizík na pracovisku je absolútne nevyhnutnou podmienkou pre úspešnú prevenciu. Konkrétne v prípade malých a stredných podnikov (MSP) je užitočné rozdeliť proces hodnotenia rizík na jednotlivé kroky, aby sa dal ľahšie zvládnuť. Hodnotenie rizík v prípade nebezpečných látok by malo zahŕňať týchto sedem krokov:

1. Urobiť súpis nebezpečných látok na pracovisku a látok, ktoré vznikajú pracovnými procesmi, ako sú spaľovacie procesy, tvorba výfukových plynov z naftových motorov v skladoch, tvorba prachu pri vŕtaní alebo brúsení (skál, kameňov, dreva, kovov atď.), tvorba výparov pri zváraní alebo spájkovaní, tvorba produktov rozkladu z recyklačného a odpadového priemyslu atď.
2. Zhromaždiť informácie o konkrétnych rizikách, napr. súvisiacich s chemickými výrobkami z kariet bezpečnostných údajov a s látkami generovanými počas procesov (https://oshwiki.eu/wiki/Process-generated_contaminants).
3. Vyhodnotiť vystavenie identifikovaným nebezpečným látkam podľa typu, intenzity, dĺžky, frekvencie a výskytu vystavenia pracovníkov.
4. Vypracovať akčný plán na zníženie rizík pre zamestnancov s konkrétnymi krokmi zoradenými podľa priorít. Pre každý krok je potrebné určiť, kto, ako a kedy ho má urobiť. Najprv sa musí zvážiť možnosť odstránenia alebo nahradenia látky.
5. Pri hodnotení rizík sa majú zohľadniť všetci zamestnanci, ktorí môžu byť mimoriadne ohrození. Majú sa špecifikovať opatrenia nevyhnutné na ich ochranu, ako aj všetky ďalšie školenia a informácie. Aj pri údržbe alebo opravách, resp. náhodne môžu byť zamestnanci vystavení napríklad medziproduktom procesu chemickej výroby, ktorý je za normálnych okolností uzatvorený.
6. Hodnotenie rizík sa má pravidelne preskúmať a aktualizovať.
7. Vyhodnotiť vplyv a zlepšenie preventívnych opatrení a v prípade potreby ich revidovať.

Bezplatné interaktívne elektronické nástroje na zjednodušenie hodnotenia rizík:

Zdravé pracoviská kontrolujú nebezpečné chemické látky – elektronický nástroj: Interaktívny používateľský nástroj agentúry EU-OSHA určený na pomoc pri kontrole nebezpečných látok na pracovisku <https://eguides.osha.europa.eu/dangerous-substances>

OiRA: Agentúra EU-OSHA poskytuje nástroj na hodnotenie rizík online pre rôzne sektory a povolania, pokrýva mnoho oblastí vrátane rizík z nebezpečných látok (v rôznych jazykoch) <https://oiraproject.eu/oiratools>

COSHH Essentials: poskytuje britský úrad pre zdravie a bezpečnosť HSE (Health and Safety Executive) (v angličtine) <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials/coshh-tool.htm>

EMKG: poskytuje nemecký Národný inštitút pre bezpečnosť a zdravie (BauA) (v angličtine a nemčine) http://www.baua.de/en/Topics-from-A-to-Z/Hazardous-Substances/EMKG/EMKG_content.html

KemiGuiden: poskytuje organizácia Prevent Sweden (vo švédčine) www.kemiguident.se; www.kemiguident.dk

SEIRICH: poskytuje francúzsky Národný inštitút pre bezpečnosť a zdravie (INRS) (vo francúzštine) <http://www.inrs.fr/publications/outils/seirich.html>

Stoffenmanager: poskytuje holandské konzorcium, základná verzia je voľne dostupná (v šiestich jazykoch) <https://stoffenmanager.nl>

Opatrenia po identifikácii nebezpečenstva a vyhodnotení rizík

Európske právne predpisy BOZP určujú tzv. hierarchiu opatrení na zabránenie alebo zníženie vystavenia pracovníkov nebezpečným látkam (článok 6 smernice o chemických faktoroch). Toto poradie dôležitosti – ako ho nazýva smernica – je známe tiež ako zásada STOP:

S = „**Substitution**“, nahradenie (pokrýva tiež úplné odstránenie nebezpečnej látky);

T = „**Technological**“, technologické opatrenia;

O = „**Organisational**“, organizačné opatrenia;

P = „**Personal**“, osobné ochranné opatrenia.

Generálne riaditeľstvo pre zamestnanosť, sociálne záležitosti a začlenenie uverejnilo súvisiace usmernenie *Minimising chemical risk to workers' health and safety through substitution* (Minimalizácia chemického rizika pre zdravie a bezpečnosť pracovníkov prostredníctvom nahradenia) ⁽¹⁾.

Ak látku alebo proces nie je možné odstrániť alebo nahradiť, vystaveniu možno zabrániť alebo ho znížiť pomocou technických alebo organizačných opatrení, ako sú napríklad tieto:

- uzavretie alebo zapuzdrenie prevádzky/procesu s cieľom zabrániť emisiám, napr. z otvorených čistiacich kúpeľov;
- technické riešenia, ktoré minimalizujú koncentráciu v expozičnej zóne, napr. namáčanie namiesto striekania alebo lepšie vetranie;
- organizačné opatrenia, ako je napríklad minimalizácia počtu vystavených pracovníkov lepším oddelením pracovísk alebo minimalizácia trvania a intenzity vystavenia.

V niektorých členských štátoch sú pre štandardné pracovné postupy, ako napr. plnenie, čerpanie, vŕtanie, brúsenie alebo zváranie, k dispozícii praktické informácie o testovaných technikách kontroly (priame poradenstvo alebo materiály s usmernením ku kontrole) ⁽²⁾.

Ak sa tieto opatrenia nedajú použiť, konečnou možnosťou je použitie vhodných osobných ochranných prostriedkov (OOP). OOP musia byť navrhnuté tak, aby chránili pracovníka pred vystavením s optimálnou úrovňou ochrany. OOP musia byť ergonomické a dobre udržiavané. Pre OOP existuje osobitné nariadenie EÚ (nariadenie (EÚ) 2016/425 z 9. marca 2016 o osobných ochranných prostriedkoch a o zrušení smernice Rady 89/686/EHS).

Členské štáty a vnútroštátne právne predpisy

Ak EÚ vydá smernice, členské štáty sú oprávnené zahrnúť dodatočné, podrobnejšie alebo prísnejšie ustanovenia na ochranu pracovníkov, ako napríklad obmedzenia používania niektorých pracovných procesov, keďže príslušné európske smernice často stanovujú len minimálne požiadavky alebo všeobecné predpisy.

Preto sú mnohé podrobné ustanovenia týkajúce sa riadenia nebezpečných látok v oblasti BOZP stanovené vo vnútroštátnych predpisoch. Z tohto dôvodu sa dôrazne odporúča **ujasnenie požiadaviek konkrétnych vnútroštátnych právnych predpisov v súvislosti s používaním a riadením nebezpečných látok na pracovisku.**

¹ <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c94c5caf-fca6-498e-8dff-f75c6e20147f>

² Priame poradenstvo nájdete na stránke britského úradu HSE: <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials>

Zásada STOP

Hierarchia preventívnych opatrení:

Ďalšie informácie

Ďalšie informácie o nebezpečných látkach sú k dispozícii na webovom sídle agentúry: <https://osha.europa.eu/en/themes/dangerous-substances>

